

A PALÁSTHYAK

2006. MÁJUS

6.szám.

VOLTUNK, VAGYUNK, LESZÜNK A Palásthy család rövid története

„A lelkes eljár ősei sírlakához
S gyújt régi fénynél új szövétneket”
Garay János

A hagyomány szerint a Palásthy család őse a Bars megyei váradí Beés Bors nevű fia, akit 1217-ben II. András király – az egyébként kudarccal végződött – szentföldi keresztes hadjáratban Tábor hegyénél tanúsított vitézségéért ott helyben nemessé avatott, és Palást birtokának egy részével ajándékozott meg. Bors nemesi rangra emelésének okmányszövege sajnos elveszett. Ezt az oklevelet az alkotmányos és magánjog elmélettel foglalkozó Werbőczy István látta, mint azt Tripartitumának II. rész. 13. cikkében említi.

Borsnak Péter nevű testvére Álmos és Fábián nevű unokáiban, Guze fiaiban, 1281-ben IV. László királytól nyert nemességet a cseh király elleni hadjáratban szerzett vitézsége és harci érdemei elismeréséül. Borsnak másik testvére, Pous úgyszintén csak unokái révén léphetett a magyar nemesek sorába. Pousnak dédunokáit: Györgyöt, Paskát, Miklóst és Istvánt Károly Róbert 1327-ben emelte nemesi rangra.

Említést érdemel még a Leusták-ág nemesítése. Leusták Borsnak nagybátyja volt. Az ő fia Ivánka, akinek akinek két fiát – Bagonyát és Jóbot – András király Albert osztrák herceg ellen vívott hadjáratában illesztette a nemesek sorába.

A család birtokai középpontja, a Hont megyei Palást (ma Plastovce) után felvette a Palásthy nevet.

Az ősi birtokok közé tartozott még a szintén Hont megyei Alsó- és

Felsőrakonca, Keszihóc, jelentékeny birtokrészek voltak Dacsólámon, Egyházasnényén, Szuhányon, Drénón és Litvarcon. Később a család birtokai Bars, Zólyom, Nyitra, és Trencsén vármegyére is kiterjedtek.

A 14. századtól a Palásthyak nagyobb főúri családok szolgálatában álltak, így kerültek kapcsolatba a Csákokkal, a Garaiakkal, a Balassákkal és a korszak több más fontos szereplőjével.

A család már a középkorban több ágra szakadt.

A familia történetében a Hont megyei ág játszotta a legnagyobb szerepet. Palásthy Miklós fia Tamás fiának, Andrásnak leszármazottjai alkották a család Hont megyében honos ősi ágát, amelyet András fiai szerint három főágra lehetett elkülöníteni: Benedek, Mihály és Tamás ágra. Palásthy Tamás unokája Ferenc személyében férfiágon kihalt a Palásthy család honti ága, vagyonuk Palásthy Ferenc lányának Borbálának Nedeczky Kristóffal történt házassága után a Nedeczky család tulajdonába került.

András leszármazottai Nyitra megyében szereztek maguknak jelentősebb birtokokat, - például István Mezőkesziben – Tamás pedig Keszihócra tette át székhelyét, innen vette fel a család a mezőkeszi-i, később keszihóczi előnevet. Gáspár fia, György leszármazottai alkották a család Dunántúlra szakadt – de hamarosan kihalt – ágát, amelynek egyes tagjai Vas – (Litér, Szentgyörgy, Papvásár puszta) és Veszprém megyében, sőt Erdélyben is szereztek, birtokot.

Álmos és Fábián vonalán a nemesi ág megszakadt. Ezt követően a Palásthyak családját, Bors nagybátyjának, Ivánkának nemzetsége képviselte.

A dunántúli ágból származó Palásthy Ferenc építtette a Paláston ma is látható kastélyt. A legújabb kutatások szerint valószínűleg a tábornok apja volt ez, és az 1740-es évekre fejeződött be. Az utódok sajnos nem ügyeltek szorgosan a birtokok fenntartására. Az 1830-as években a palásti Palásthyak utolsó birtokaikat is eladták. Palásthy Ágoston a palásti, a drénói, a felső-rakoncai ősi családi birtokot, amelyek 600 éven át a család kezében voltak, 135 000 pfért örök áron eladta. Az utolsó birtokvesztők között említi Palásthy Gusztávot, aki végül nyomorban halt meg, és Palásthy Viktort is.

A Délvidéken Topolya puszta újratelepítésénél, az 1750-es években jelentek meg a Palásthyak. A kedvező feltételek a korabeli Magyarországról ide vonzottak számos családok. A földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozó Palásthyak Cegléd környékéről költöztek a Krivaja patak mellé. Idővel a család szétköltözött Óbecsére, Kulára, Horgosra, Zentára, Adára, Törökkanizsára, Szivácra és Zomborba.

A manapság élő Palásthy családoknak közvetlen őse Palásthy István, aki Dubraviczky Zsuzsannát vette feleségül. Az ő legkisebb gyermekük István Losoncon született, majd később Hatvanban telepedett le. Nemesi származását kései születése miatt a család más tagjai nem akarták elismerni, ezért pert indítottak az anya után Dubraviczky vagy Kucsera melléknévvel illetett Palásthy István ellen. Az elszegényedett felvidéki famíliának kiváltságaik biztosítása érdekében bizonyítani kellett nemesi származását, amit több évi pereskedés után Dubraviczky Palásthy István utódai nyertek meg.

Foglalkozásukra nézve a hatvaniak földművelők, iparosok, tisztviselők, majd vasutasok, többnyire szorgalmas, takarékos emberek voltak.

A nemesség külsőségei közé tartozik a nemesi címer. 1421. május 11-én Brünnben, Zsigmond király címert adományozott Palásthy Gergelynek, Tamás

fiának. 1745. július 19-én Bécsben Mária Terézia királynő ezt a címet megővítette.

A címer (1745-ös): Négyelt pajzsban 1. és 4. udvarban aranyban szembenéző fekete ökörfej szarvai között vörös kereszt, a 2. és 3. udvarban vörösben könyöklő páncélos kar egyenes kardot tart, felette hatágú arany csillag és ezüst félhold ragyog. Két sisak dísz: 1. ökörfő nyakkal, 2. félkar.

Az 1754-55. évi országos nemesi összeíráskor a Palásthyak „nemessége a próbát kiállotta és legfelső helyen elismertetett.”

A család nemességét a magyar királyi belügyminiszter többször igazolta.

Sok Palásthy viselt magas közéleti tisztséget (a teljesség igénye nélkül): 1444-ben Palásthy Bertalan és László Korponán várnagyok. Palásthy Domonkos 1465-ben, Palásthy Paska János 1493-, '94-, '95-, '98-ban, Palásthy József 1601-ben, és 1609-ben, Palásthy Pál 1627-ben Hont vármegye alispánja, 1630-ban, 1635-ben és 1646-ban Hont vármegye alispánja és követe, Palásthy József 1641-ben Hont vármegye alispánja, Palásthy Miklós 1649-ben Hont vármegye helyettes alispánja, Palásthy Ferenc 1651-ben Hont vármegye alispánja. Palásthy János 1639-ben Vas megye szolgabírája, Palásthy Ignác 1760-ban a szepesi kamaránál tanácsos, Palásthy Viktor 1841-ben császári és királyi kamarás, Palásthy Pál teológiai doktor, sareptai felszentelt püspök és esztergomi kanonok, a család történetének megírója, a közélettől visszavonulva ősei földjén templomot és iskolát építtetett, Palásthy Béla 1887-1892 között nyitramegyei árvaszéki alelnök, Palásthy Ferenc államtitkár, aki folytatta Palásthy Pál gyűjtését a család történetére vonatkozóan.

A Palásthyakat megtaláljuk a király leghűbb emberei között, de nem egyszer a király ellentáborában. Nevükkel találkozhatunk Csák Máté szolgálatában, Thököly Imre felkelőinek sorában, de Rákóczi Ferenc hívei között is. Szolgáltak az osztrák császári hadseregben, mint Palásthy Ferenc tábornok is.

Palásthy családi vonatkozása van Zách Felicián 1330. április 17-én, Visegrádon a királyi család ellen elkövetett merényletnek. Zách Felicián idősebb lányának, Sebének Palásthy Kopaj volt a férje. Ez a Kopaj a birtokszerző Péternek testvére volt, ahogy ezt egy 1327-ben kiadott oklevélből tudjuk. Kopaj és másik testvére Bacsó részt vettek Károly Róbert elleni merényletben és ezért akasztófán haltak meg, birtokukat, vagyonukat a király elkoboztatta.

Palásthy Gábor (1658-1687) nyitrai nemes ifjú korában csatlakozott Thököly Imre fejedelem Habsburg-ellenes függetlenségi harcához. A felkelés bukása után Antonio Caraffa olasz származású tábornok – Felső-Magyarország katonai parancsnoka – az amúgyis gyanakvó I. Lipót császárral elhitette, hogy széleskörű összeesküvést fedezett fel, s ennek kivizsgálására felállította a hírhedt eperjesi véstörvényszéket. A korábban amnesztiát nyert húsz nemest – közöttük Palásthy Gábort is – 1687. május 9-én Eperjes piacterén brutálisan megkínóztatta, majd felségárulás vádjával kivégeztette.

A Rákóczi szabadságharcban a fejedelem oldalán a család több tagja vett részt. Palásthy Mihály a kurucok között harcolt és 1706-ban a vereskői csatában esett el. Palásthy István szintén a kurucok közt fogott fegyvert és Trencsénél sebesült meg. Palásthy Ádám és Ferenc Esterházy Antal dragonyosainak ezredese volt. Palásthy Miklós a fejedelemmel, Bercsényivel, Csákyval és Esterházyval együtt vállalta a bujdosók keserű sorsát.

Nem kerülték el a családot a forradalmak hullámai sem. A középbirtokos Palásthy Géza főhadnagy a Hont vármegyei felkelők parancsnokaként 1848 szeptemberében Jelacic horvát bán ellen harcolt, aki 40 000 fős jól felszerelt és kiképzett seregével megindult a magyar forradalom leverésére.

A Palásthyak sok más nemes családokhoz hasonlóan résztvettek erőszakos foglalásokban, perzselésekben, gyilkosságokban, kegyetlenkedésekben.

Ivánka fia, Albeus megölte Léva German nevű fiát, amiért 1281-ben birtokát vérváltságdíjba adta. Palásthy Mihály 1345-ben megölte Balás nevű rokonát, amiért vagyonát elvesztette. Palásthy Miklóst és Jánost 1341-ben rablásért ítélték el. Palásthy Gyűrűs a nyényei templom ajtajánál Luka Miklóst ölte meg, amiért az árváknak és özvegynek magas vérdíjat fizetett. Palásthy István 1436-ban jobbágyaival a huszitákhoz csatlakozva kifosztotta a benedeki monostor kovácsi birtokát.

Voltak Palásthyak török fogságban, akinek kiváltására birtokokat kellett eladnia a családnak. Palásthy Pál a könyvében bőven foglalkozik ezekkel.

Egy család erkölcsi, emberi tartását a közösen megélt múlt adja. Nálunk, Palásthyaknál a nagy család kollektív hagyománya le tudja eresztetni az emlékezés gyökerét akár több évszázadig is. Tudjuk kik vagyunk, s honnan jöttünk.

Ősi családunk, amelynek tagjai ott véreztek számos forradalomban, szabadságharcban, megjárták a börtönök poklát, s mindenüket újra meg újra elkobozták a császárok, királyok, az uralkodók, a különböző rendű és rangú diktátorok, de valahogy újra meg újra talpra tudtak állni megint. Ez a múlt tartotta bennünk az összetartozás érzését, kapaszkodó volt ez a mindennapok gondjában-bajában, erőt adott a boldoguláshoz, a tisztességhez, az élethez.

Palásthy Árpád Gábor

A hatvani Palásthy ágról, röviden

Újságunk 5. számában megismerhettük Tóth Krisztina: A PALÁSTHY CSALÁD TÖRTÉNETE A KÖZÉPKORBAN című doktori disszertációjának kivonatát. Ebben megemlítette, hogy „a XX. század közepén P-y Ferenc próbálta meg elődje, P-y Pál által összegyűjtött családi iratokat kiegészíteni, és azok alapján a család történetét feldolgozni, de műve mindmáig kéziratban maradt.”

Dr. Palásthy Ferenc 1890-ben született Topolyán, egyetemi tanulmányait követően a Belügyminisztérium szolgálatába lépett, ahol fokozatos előléptetés útján államtitkári rangra emelkedett. 1915-ben kezdte meg a családtörténet kutatását és sok évtizedes szorgalmas, kitartó fáradságos munkával hatalmas és hiteles anyagot alkotott. Kizárólag erre támaszkodva búvárokodom őseink történetében.

P-y ANDRÁS a keszihóczi ág megalapítója, Tamás és Haraszy Dorottya fia. Kb. 1470 és 1540 közt élt, mint nagy vagyonszerző tette magát nevezetessé, közel 4000 kh birtokkal rendelkezett. Ő építtette Keszihóc katolikus templomát. Első felesége Dacsó Orsolya volt, gyermekei: Benedek, Ferenc, Erzsébet. Második felesége Pilinyi Erzsébet, két gyermekét ismerjük: MIHÁLY, Tamás.

P-y MIHÁLY kb. 1510 és 1562 közt élt, apja után tetemes földbirtokkal rendelkezett, de nem kizárt, hogy közhivatalt viselt. Első felesége Névény Magdolna volt, gyermekei: MIHÁLY, György, Pál, Fruzsina. Második felesége Réthey Anna, gyermekük János.

P-y MIHÁLY kb. 25-30 éves korában, fiatalon 1583 körül halt meg. Felesége Molnár Anna volt, MIHÁLY nevű fiúk 1582-ben született. Korai halála miatt az örökölt vagyont nem tudta gyarapítani, sőt özvegye a 14 falura terjedő birtokból 10-et eladott, ezzel utat nyitott leszármazói elszegényedésének.

P-y MIHÁLY (1582-1654) Korponán lakott, Hont vármegyének helyettes alispánja és adószedője volt. Már csak négy faluban rendelkezett birtokkal, szerény vagyont hagyott utódaira. Felesége Bory Anna volt, gyermekei: Gábor, GÁSPÁR, Ferenc, Mihály.

P-y GÁSPÁR (1617-1642) Korponán született és igen fiatalon, még apja életében meghalt. Korán megházasodott, felesége Vattai Battha Zsófia, gyermekei ISTVÁN, Benedek voltak.

P-y ISTVÁN kb. 1640 tájékán született. A család ősi fészket otthagya a zólyomi

hegyek közt, egy félreeső faluban, Dubravicán telepedik le. Családi kapcsolatai megszakadnak. Felesége Dubraviczky Zsuzsanna, gyermekeik Mihály, JÁNOS, István, Mária, Anna. Az 1680-as években, nagy szegénységben halt meg és ezt örökölte át utódaira is.

P-y JÁNOS 1659-1708 közt élt, valószínűleg Dubravicán született. Felnövekedve Korponán katonáskodott, majd a törökök kiűzése után Hatvanban telepedik le. Első feleségéről nincs adat, gyermekeik: István, JÁNOS, András, második felesége Gácsy Anna, gyermekük Ferenc.

P-y JÁNOS kb. 1683-1729 a család kunsági ágának őse, felesége Dósa másképpen Sován Anna, gyermekeik MIHÁLY, János.

P-y MIHÁLY (1717-1794) Hatvanban született, az 1750-es években Kunszentmártonba költözött, majd később visszatért Hatvanba. Feleségei Somogyi Ilona (?), Erzsébet, gyermekei: József, Rozália, Borbála, ISTVÁN, Anna, Ágnes, Ilona.

P-y ISTVÁN kb. 1767-1810, Hatvanban halt meg. Feleségei Kakas Katalin, Káposztás Apollónia. Összesen 11 gyermeke született, köztük 1806-ban JÓZSEF.

P-y JÓZSEF (1806-1873). Első felesége Fogass Teréz, a második pedig Bokor Róza volt. 1830 és 1867 közt öt gyermeke született Hatvanban, de akik közül Péter 1837-ben elhalt, valamint Teréz, József, ISTVÁN, János. Fiaik keresztül megindítója volt a család erős növekedésének.

P-y ISTVÁN (1838-1873) Hatvanban született, felesége Burics Borbála volt. Házasságukból hat gyermek született, akik közül egy még gyermekkorában elhalt, Teréz, ISTVÁN, József, János, Sándor.

P-y ISTVÁN (1857-1935) Hatvanban született, szőlős gazda és takácmester volt. Felesége Szmetya Teréz, tíz gyermekük született, akik közül kis korában kettő meghalt. István 1888-ban, Géza 1892-ben, László 1894-ben, Margit

1896-ban, Lajos 1901-ben, Teréz 1903-ban, Béla 1905-ben, Árpád 1907-ben született. Az Ő életsorsukat végigkísérhettük (vagy fogjuk) újságunk számaiban.

A fentiekért köszönet Feri bátyánknak!

Összegyűjtötte P-y Péter

Palásthy Béla

1905-1977

1905 március 8-án született Hatvanban.

Nagy családban született, de már gyerek korában a szőlőművelésből ki kellett venni a részét. A 4 polgári iskola elvégzése után elszegődtek szabóinasnak a hatvani Sinkalovics Béla szabómesterhez bentlakásosnak, mert édesanyja halála után apja ezt látta a legjobb megoldásnak. Az inas évei nem a legfelhőtlenebb benyomást hagyták rá. A tanuló évek letelte után követte Budapestre Lajos testvérét és Ő is a Legényegyletben szállt meg. Több helyen dolgozott, de nem tudta a pesti életet megszokni és vissza kíváncozott Hatvanba.

Bérelt a Várdai utca 2 szám alatt egy kis házat és megnyitotta szabó műhelyét.

1932 május 28-án megnősült, Kacsala Gizellát vette feleségül. (Gizella Palásthy László feleségének, Annának testvére volt) 1933 március 12-én megszületett Tibor fia. Kacsala Gizella azonban a szülés után fertőzést kapott és meghalt. A kisfiú gondozására szoptató dajkát fogadott és Margit nevű nővére is próbált segíteni neki. Így is nehezen tudta a szabóságot és a baba gondozását összeegyeztetni. Megismerkedett egy hatvani leánnyal, Blahó Jolánnal, akit 1933. szept. 23-án feleségül vett. 1937. június 14.-én megszületett Joli nevű leányuk.

Nagyon szorgalmasan dolgoztak, a kis házat megvették, majd 1938-ban egy teljesen új házat építettek és „úri szabó” műhelyt nyitottak. A műhelyben 3 inással és 2 segéddel dolgozott. A jó munka illetve a szorgalmas munka eredményeként földeket, szőlőt vásároltak.

A háború alatt elhurcolták, a Csalóközben sikerült megszökni és 8 hónapon keresztül ott bujkált. Jolánka itt maradt a két gyerekkel. Az államosítás, illetve a kisajátítás őket sem kerülte el. A földeket elvették, de a szabó szövetkezetbe nem lépett be. Az inasokat felszámolta és egyedül, illetve Jolánka segítségével dolgozott.

Rendszeresen járt templomba, benne volt a kórusban, hiszen nagyon jó hangja volt és szeretett is énekelni.

Feleségének, Jolánkának 1973 december 4.-én bekövetkezett halála után a kezeletlen cukorbaja egyre aggasztóbb lett.

1977. január 4-én elhunyt, hamvait az újhatvani temetőben a családi sírba helyezték.

Balogné P-y Joli

Életképek nagyanyámmal

Kinagyított fénykép függ a szobám falán, láthatók rajta dédszüleim: Imre Márton, Nyikos Eszter, nagyapám Imre István, nagyanyám Palásthy Teréz és apukám Imre Károly. Büszke, jó tartású emberek. A kép 1939-ben készült Kisújszálláson, ahol a környezetből kiemelkedő igényességgel megépített, gyönyörű bútorokkal berendezett házuk volt. Nagyanyám mindig idegennek érezte magát ott, mert szívvel, lélekkel hatvani Palásthy lány volt. Özvegysége után vissza is költözött. Ott éltek testvérei, Margit néni Laci- és Béla bácsi, Horton Géza bácsi, Árpád- és Lajos bácsi Pesten. Én négy és tizenkét éves korom között, nagyon sokat voltam nála, ámulattal néztem a sok fonalat, amellyel a gobelin képeket varrta. Voltak feladataim: tejboltba kellett mennem, mert minden reggel tejeskávét „beaprítva” ettünk. Ablakpucolás „budaifölddel” újságpapírral, vakondtúrás-földet kellett hoznom a Zagyva partról az Asparagus átültetéséhez, (ahhoz hasonló szépet, azóta sem láttam) gyomláltam a virágos kertet, ott találkoztam a gyönyörű, kék virágú pletykákkal, pink virágú

jégvirággal, a napba mosolygó vidám színes portulácskákkal. Ebéd után ledőlünk a rongyszőnyegre „hunyni” egy kicsit. Ezután elindultunk a testvérek valamelyikéhez. Margit néni férje Gyuri sógor nagy, kerek ember volt, pocakjának az asztalból helyet kellett kanyarítani. Gyakran elhangzott szállóigévé lett kérdése „Margitom egyek még?” és én büszkén magamra, hogy milyen nagy vagyok szaladtam a kancsóval a sarki „Búzavirág”-ba serért.

A szülői házban lakott Laci bácsi Anna nénivel, kis Laci bácsi a fia, felesége Éva néni és két lányuk. Laci bácsi mindig mókázott, bajusza ilyenkor külön életet élt. Ámulva figyeltem, ahogy a hatalmas szövőszékben ült és megelevenedett az egész hatalmas szerkezet. Egész teste átvette a szerkezet mozgását, de az is lehet, hogy fordítva történt. A nagymama fűrge ujjaival segítette az anyag felvágásában, azután a csévélésben. Az egész ház tele volt a szövőszék szöszeivel és illatával.

Anna néni fekete keretes szemüvege döbbenetesre nagyította a szemét. Az ő vasárnapi húslevese számomra öt – hat évesen felejthetetlen élet-élményt adott. Így felnőtt koromban Krúdy Szindbád-beli húslevese a leghitelesebb valóság lett. Ekkor még élt Szmetya nagymama, aki az én nagymamám nagymamája volt. Akkor már kilencven év felett járt, számomra hihetetlen nagy kornak tűnt. A háznak tárgyi emlékei még mindig elevenen élnek bennem, a fekete eperfa, az istállóban Csöpike a kis ló, a lépcsőül szolgáló hatalmas nagy kő, a sárga „rópatéglával” burkolt fal, a pince ajtó nagy kulcsa, Éva néni titokzatosnak tűnő zölddióval telt edényei, a be-bekéreckedő cigány asszonyok, akik talán kártyát is vetettek?! Vagy borért jöttek? Egyszer szüretkor is ott voltam, melyből a nagy fa szőlőskádban a mezítláb ugrálás emléke maradt meg és a kifakadó bogycsok édes, fanyar illata.

Béla bácsi felesége Joli néni emlékeimben igazi „nagyasszony”-ként él.

Nagyon szép és finom süteményeire emlékszem, például krémest csinált mindig, azt hittem ehhez cukrásznak kell lenni. Béla bácsi szabó mester volt. Műhelye a próbababával, a különböző vasaló párnákkal és a férc-labirintusokkal teli félkész ruhákkal, maga volt a titokzatosság. Úgy emlékszem, mintha lábujjhegyen kellett volna járni, csendben, hogy a „kuncsaft”-ot ne zavarjuk. A délutáni beszélgetések elengedhetetlen kelléke volt a spricc iszogatás, melyhez a szódát szép, kék szódásüvegből nyomták. Gyakran tanúja voltam azoknak a beszélgetéseknek, hogy a szőlőben milyen munkák vannak, például: nyitás, kötözés, kacsolás. Nagymama igen gyakran részt vett ezekben.

Géza bácsiéknál is nyaraltam néhányszor. A deszkakerítésen lógtam naphosszat és lestem a dinnyével megrakott szekereket. Ada néni Géza bácsi felesége gyakran elküldött a kis boltba, amikor vehettem magamnak töltött selyemcukrot is. Ma is emlékszem a köcsögben megaltatott tejre, amelyen újni vastag tejföl volt, nagyon szerettem. Géza bácsi kántortanító volt. Nagymama nagy szeretettel mesélte a következő anekdotát róla: egyszer mise előtt egy pulykát kellett volna talicskán haza tolni a papnak. Valami galiba történt vagy a pulykával, vagy a talicskával. Minden esetre senki nem érkezett meg időre. Géza bácsi is késve futott be. A pap oldalát furdalta a kíváncsiság és kántálva megkérdezte: hol a pulycatus, mire belecsapott a harmóniumba és énekelve válaszolt: se pulycatus, se taligatus. Híres volt humoráról. Ada néni és nagyanyám mindig dolgoztak, halaszthatatlan nagy munkába fogtak: befőztek, mostak, tésztát gyúrtak, babot fejtettek, készültek a télre.

Mielőtt Pestre költöztünk, volt egy közös nyarunk, amit a Hatvani Konzervgyárban végig „lecsóztunk”. Nem hiszem, hogy nagyanyámnál valaki képes lett volna gyorsabban szeletelni a paprikát.

Az én feladatomban az ő kiszolgálása volt. Meg kellett tanulnom, rátalálni a leghúsosabb paprikákra, sokszor, a ládák két – három méter magasra voltak rakva, nem volt egyszerű ezekből válogatni. Miután több százan dolgoztak, mindenkinek az volt az érdeke, ami nekünk is, hogy friss paprikát szeleteljünk, mert a fonnyadt kisebb súlyú is volt és nehezebben lehetett vágni. A kiszolgálás szüneteiben én is szeleteltem, s ha kicsit elkalandoztam, – mert már akkor is híres voltam arról, hogy sokat beszélek, – nagymama rögtön rám szólt: ne csak a szád, a kezed is járjon. Hajnali öt órakor indultunk és szürkületben értünk haza. Aludni csak úgy tudtunk, hogy vizes lavórba mártogattuk a kezünket, mert annyira kimarta a paprika. Fájdalmainkat feledtette az a büszke öröm, hogy szüleim házvásárlásába keresetünkkel besegítettünk.

Nagymama spórolós volt, de mindig fel tudta mérni az erejét és önként adott, megelőzve a kérést. Ha kimerült, visszavonult a saját világába. Nyolcvan éves már elmúlt, mikor én a harmadik gyermekemet vártam és néhány hónapig nálunk lakott. Egy nagy szálloda díszítését vállaltam el, szárazvirág képeket, kompozíciókat csináltam, nagyon sokat segített varázslatos kezével. Ő főzött és óvott minden olyan mozdulattól, ami árthat a kicsinek. A szomszédból, ha átjöttek, rögtön rábeszélte egy kis kártyázásra mindenkit, ha csak tíz percre is. Tökéletes kikapcsolódás volt számára. Egy ilyen alkalommal, valamit magyarázott, hogy nem „srévizavé, hanem simavizavé” ez rajta is maradt szomszédaim körében, mint ragadványnév, így lett „simavizavé-nagyi”. Ő volt az állandóság számomra. Később jutott eszembe, hogy többet tudjak meg az életéről. Nagyon szemérmes volt, nem nagyon válaszolt kérdéseimre, vagy talán nem is értette őket, hisz hosszú élete során nem túl sokakat érdekelt, hogy ő hogy gondolja, esetleg mi a véleménye az őt körülvevő világról?! Elfogadta az életet

természetes egyszerűséggel. Szerette az életet, lélekben és testben is erős volt. Pontosan ismerte határait, nem volt benne rosszindulat, gonoszkodás. Utolsó látogatásomkor öröm csillant a szemében, „te vagy az Kátá, de jó”, majd egy kis szünet után „jól van”, mondta és már megint félig bóbiskolva kezdett visszasüllyedni, nekem kicsit embrionális állapotnak tűnő testhelyzetébe. Megfogtam a kezét és nagyon szomorú voltam, hogy nem tudtam róla szinte semmit és ezen már nem tudok változtatni. Ültünk és áramlott a kezéből felém, az az életigenlés és erő, amit mindig éreztem, ha együtt voltunk.

Köszönöm a Jó Istennek, hogy ilyen sokáig adott nekem nagyanyát.

*Palásthy Teréz
unokája Kata*

Budapest, 2006-03-02

Dubravica Szent Zsófia temploma

(Palásthy Istvánra 1640?-1680?
emlékezve)

A Besztercebányától 17 km távolságra, 430 m tengerszint feletti magasságban fekvő község neve – amely minden szláv nyelvben tölgyfát, tölgyerdőt jelent, – viszonylag későn, az 1400-as esztendőök elején bukkan fel írásban Dubraice alakban. A település közepén álló, első pillantásra tiszta gótikus stílusban bemutatkozó templomra írásos anyag alig van.

A környék plébániáit a tatárjárás utáni évtizedekben alapították a kürtösi *Nyárad* lovag és fia, *Radun* ispán leszármazottai. A XIII. és XIV. század fordulójára elkészült, késő román, kora gótikus átmeneti stílusú templomok szinte mindegyikére jellemző az egyenes záródású, négyzetes terű, keresztboltozatos szentély. Amelyiknek tornya is épült, az mindenütt a hajó nyugati végéhez csatlakozik. A Dubravica község közepén álló épület érdekes kivétel: a tisztán a gótika stílusjegyeit mutató templom nyolcszögű tornya a hajó északi

oldalán, a sokszögzáródású szentély közelében áll. A kényszerű, egyszerű és egyforma mérműves ablakok, valamint a hajó déli falán nyíló, egyenes szemöldökű kapuzat a XV. század második felére jellemzőek, hasonló vonásokat bőven láthatunk Besztercebánya templomainak és patríciusházainak Hunyadi Mátyás korából származó részletein. Az építkezés időpontját a dubravica plébánia patrocíniumának szintén ekkoriban történt írásos felbukkanása is az 1400-as évek utolsó harmadához közelíti.

A Szent Zsófia titulus – a tudós Bálint Sándor szavait idézve – a hazai gótikában jelent meg. A vértanú asszonynak és három leányának, Fidesnek, Spesnek és Charitasnak (Hit, Remény, Szeretet) a legendája egészében a szakrális folklór talajából sarjadt. Szent Zsófia kultusza nem volt hosszú életű, a reformáció és a tridenti zsinat liturgiai szigorításai az 1500-as évek végére eltörölték. A Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében viszont egy 1510-1520 között a dubravica templom számára készült Krisztus-oltár táblaképe látható. Az oltárkép Krisztus rokonságát ábrázolja.

Ludwig Emilnek, a Magyar Nemzetben megjelent cikke nyomán.

A megújult Palásthy-kastélyról

Palást község a történelmi Magyarország régi családjainak egyikéhez, a Palásthyakhoz kötődik. A község ugyanis ősi fészke volt ennek a családnak, amelynek tagjai mintegy fél évezreden át birtokolták a települést. Feltehetően már 1281-ben állt a mai kastély környékén a család egyik őseinek, Álmosnak nemesi kúriája. Palást fejlődése a XVIII. században vett újabb lendületet. Az 1700-as évek közepén már állt a kastély, a vármegye is tartott itt közgyűlést, s egy kisebb kápolna is volt a kastélyban. A XIX. század közepétől az épületet több család is birtokolta, például az Ullmann-Szitnyaiak, a gróf Batthányiak, a gróf

Eszterházyak, Bencze Bálint, Reiter Izidor és báró Berg Miksa.

Az épület eredetileg barokk stílusú volt, a XIX. század közepén klasszicista stílusú átalakítást kapott. A kastély tartozéka közel hat hektárnyi terület volt, amelyet a történelem viharai sajnos igen megtépáztak. Az épület homlokzatával a falu fő útjára, a tőle déli irányban található Ivánka-kastély felé néz. A terepviszonyok miatt egykor két, különböző szintű függőkert volt előtte. Az első magas kőfal zárta le, amely még ma is megvan, címer díszíti. Innen pincerendszer vezet az épület alá, melynek északi udvarát egy kőfal szegélyezi, egy megmaradt eredeti fedélszerkezetű zsindeletű bástyával és egy kőoroszlánt ábrázoló kapubálvánnyal.

Kár, hogy az egykori csodálatos park faritkaságaival, szökőkútjával, fürdőmedencéjével, üvegházával és sétányaival mára már szinte teljesen eltűnt a felparcellázások és a beépítések következtében.

Az U alaprajzú kétszintes épület 13 tengelyes, falfelületei nem egysíkúak. A középrizalitos déli homlokzat háromszögletű orommezővel zárul. A kerti homlokzaton a középrizalit a földszinten és az emeleten 3-3, ívelt lezárású ablakkal enyhén előre ugrik. Egykor a földszint középrizalitjából ajtó nyílt a felső függőkertbe. A falkorona fölé magasodó háromszögű oromzatot szobrászati elemek díszítik. A háromszög belsejében a Palásthy család címere látható. Ezt két kifelé figyelő oroszlán őrzi. A címet a család 1421-ben kapta Zsigmond királytól. (Részletesen lásd: A Palásthy család rövid történeté-ben.) Az épület homlokzatán lévő címer hibás: mert az egyik kart kifelé fordították. A baloldali sisakdísz egy pajzsbeli ökörfő, a jobboldali pedig egy pajzsbeli kar. A háromszög két szárának közepén egy-egy, fekvő félkézen könyöklő, a másik kezében kerek pajzsot tartó allegorikus férfi szobrát látni. A szög három csúcsán egy-egy kőváza áll.

A földszint félköríves záródású bejárati kapuja egy középen kiszélesedő

előcsarnokba vezet. Az északi folyosó dongaboltozatos, lunettákkal (félhold alakú nyílásokkal) van kiképezve. Hasonló bolthajtásosak a földszint termei is. A földszinten található ma többek közt a Palásthy Pál Magyar Tannyelvű Egyházi Iskola kápolnája. Az előcsarnokban a névadó arcképét, valamint a rá emlékeztető dokumentum anyagot helyezték el.

Az emeleti rész termei sima mennyezetűek, a falakat lezáró párkányszegélyekkel. A középső nagyterem falain stukkódíszítés látható. Az épületet manzardtető fedi.

A kastély belső rekonstrukcióját 1992-ben kezdték el. A Palásthy Pál Alapítvány közreműködésével közel egy évtized alatt sikerült az épületet otthonossá varázsolni, szakszerűen felújítani. Hófehér színű falai, eredeti formában visszaállított barna ablakai nem mindennapi hangulatban részesítik az ide érkezőt. Külön köszönetet érdemel a budapesti székhelyű Illyés Közalapítvány, amely többször nyújtott nagyobb anyagi támogatást az építkezőknek. Ezen kívül nyugati támogatást is kapott az intézmény.

Az épület külső fele sokáig rossz állapotban volt, s szinte elriasztotta az ide látogatókat. Az önkormányzat *Korcso* *László* polgármesterrel együtt hosszas keresés után végre megtalálta a megoldást. Ebben segített *Csáky Pál* miniszterelnök-helyettes is, és a Szlovák Köztársaság Kormányától egymillió koronás támogatást kaptak. A kastély 1100 négyzetméteres felületét újra vakolták és festették a *Havala József* vezette cég munkásai. A felújítás szakmai vezetésébe bekapcsolódott *Antal Csaba* és *Matyó László* mérnök, illetve *Krizsan Károly* építész is. A timpanon domborműveit, illetve a szobrokat *Mézes Árpád* és *Csütörtöki András* restaurátorok állították helyre. Így újra igazi pompájában díszleg a Palásthy-kastély, a falu pedig egy felbecsülhetetlen értékű műemlékkel dicsekedhet.

dr. Csáky Károlynak a Múltunk emlékei folyóirat 2005. okt.-i számában megjelent cikke nyomán.

Ahol a Palásthyakat említik

A Magyar Katolikus Lexikon (Szt. István társulat, 2005) X. kötetében megemlékezik P-y Pál püspökről és P-y Rezsőről. Pál püspököt tévesen palásti és keszihóci előnévvel jelöli, pedig a mezőkeszi ághoz tartozott. A 18 soros méltatás lehetett volna bővebb is, hiszen a főszerkesztő, dr. Diós István a doktori disszertációját P-y Pál erkölcsstan könyvéről írta.

A másik cikk P-y Rezsőt méltatja. Mi akik ismertük, tudjuk, hogy jól tudott latinul, okleveleinket fordította (kb. 250 db.-ot!), a család történetét kutatta évtizedekig magyarországi, nyugati és tengerentúli (pl. Salt Lake City-ben a világ legnagyobb genealógiai gyűjteményében), levéltárakban. Gyűjtésének eredményeit sajnós már nem tudta közzé tenni.

A Lexikon adatain túl azt is tudni róla, hogy nemzetközileg elismert kutató volt, levelezést folytatott ismert genealógusokkal. 1976-ban a XIII. Nemzetközi Genealógiai és Heraldikai konferenciára előadónak hívták meg Londonba. Mintegy 14 000 mikrofilm felvétele volt családi oklevelekről. Továbbá nagyon sok mikrofilm különböző helységek egyházi anyakönyveiről a 17. század végétől 1894-ig, az állami anyakönyv vezetés bevezetéséig.

Tagja volt a Magyar Nemesi Szövetségnek (Németországban), a Jeruzsálemi Szt. Lázár Lovagrendnek. A Szent László Társaság lovaggá avatta 1988-ban.

1990. októberében A Magyar Tudományos Akadémia vendége volt, ahol Kosáry Domokos akadémiai elnök fogadta. 1993-ban kezdte a Magyar Országos Levéltárnak kutatás céljára átadni okmányait. Ezt 1995-ig folytatta. A családtörténeti anyagot a Magyar Közgyűjteményben helyezték el, a mikrofilm tárba 16 tekercs került. Ajándék könyvei a könyvtárba kerültek. Minderről olvashatunk a Magyar Nemzet 1995. nov. 17.-i számában és a Levéltári Szemle

1995/4. számában. További gyűjteményének egy részét a Piarista rend központi levéltárában és az Országos Széchényi Könyvtár videotéka tárában, tehát három helyen őrzik.

Műfordítással is szívesen foglalkozott. Német nyelvről Schillert és Goethét, de angolból és francia nyelvről is fordított.

A Szabadkai Történelmi Levéltár kutatója, Magyar László is ismerte, neki – ahogy Rezső írta – „burkus-nyelvű” dokumentumokat fordított a középkorból.

A Fekete Erdőben élő „remete” ahogy magát nevezte idősebb korában, sokat foglalkozott hadifogoly ügyekkel is.

„Még oly sok tennivalóm lenne...” mondta, amikor ereje már csak felkelésre és ülésre volt elegendő.

Útravalónak bölcs tanácsot küldött:

„Bármit teszel, okosan cselekedj, és tartsd szem előtt a végét!”

1998. szept. 15.-én hunyt el Oberprechtalban.

Palásthy Lenke

Címer 1506-ból

A családban kevésbé ismert az a címeres levél, melyet Dombay János és fogadott testvére Palásthy László kaptak 1506. augusztus elsején Budán II. Ulászló királytól.

A *Középboszniában* fekvő vár, Jajce 1391 és 1404 között épült. A várdomb tojásdad alakjáról kapta nevét – tojás: jaja, jajast=tojásdad.

A török által szorongatott városka és a vár katolikusai a pápa és a magyar király tanácsára megtagadták az adófizetést, majd hadjáratot indítottak a török fékentartására. Ebben vettek részt az említett személyek is. Címerük a Jajce várnál átélt haditett/csatajelenetet ábrázolja, mely kivételes tettükről szól. A négyszögű, aranykeretű festmény közepén a címerpajzs kék mezejében a magyar vitéz kardjával a török nyakába vág, balkezevel a testét tartja. A miniatűr gondos rajza mutatja az akkori viseletet, úgy a köznemesi hadi öltözetet, mint a törökét. A

magyar vitéznek bajusza van, hosszú haja, zöld süvegén tolldísz. Dolmánya felett vörös mentét visel, a nadrág szürke, magyar szabású csizmája sárga. A török fején vörös a fez, köré csavart fehér turbánnal, bő bugyogója felett lila a köntöse. Leeresztett jobbában kardot tart, melynek markolata hasonló a vitézéhez.

A Budán készült címerkép balra néző sisakdíszre három, arannyal futtatott vörös akantusz levél. A pajzs takarója girlandszerű díszítés, kék, zöld, lila, vörös színekben.

És ki volt Palásthy László? Tamás csábrági várkapitány testvére fia.

(Kempelen Béla: Magyar Nemesi Családok-ban (Grill Károly Kiadó, 1914) közli, hogy a címeres levél Dombay Hugó levéltárában található, Nyitrán.)

Palásthy Lenke

TÖRTÉNELEM Az eperjesi vértanú

A Palásthyak ott véreztek számos forradalomban, szabadságharcban, megjárták a börtönök poklát, s voltak akik eszméikért a bitófán haltak meg, mint pl. *Palásthy Gábor*.

Palásthy Gábor (1658-1687) olyan nagyszerű tanúságot tett hazaszeretetről, amely örök példaképként szolgálhat nemcsak a család tagjainak, hanem minden igaz magyarnak is. A nyitrai nemes ifjú korában csatlakozott Thököly Imre fejedelem Habsburg ellenes függetlenségi harcához. A felkelés egy ideig sikeres volt, majd az egymást követő vereségek után elbukott. I. Lipót császár általános közkegyelmet hirdetett Thökölynek és párthíveinek. Palásthy Gábor ekkor a kardot ekével cserélte fel és Nyitra vármegyei birtokán gazdálkodott. Buda ostromakor azonban ismét fegyverhez kellett nyúlnia. Társaival Buda alá sietett, ahová 1686. július 10-én érkeztek, amikor is már javában folyt az ostrom. Augusztus közepe táján portyázó törökökkel csaptak össze, s az ezekkel vívott csete-patéban

Palásthy megmentette a Neuburgi hercegnek, a császár sógorának az életét.

Még Budavár eleste előtt Palásthy Gábor haza indult, hogy a császári kegyelem védelme alatt biztonságban folytathassa a gazdálkodást.

Tudjuk, hogy a felsőmagyarországi kuruc felkelőkkel szemben álló császári hadak főparancsnoka az olasz származású *Antonio Caraffa* tábornok volt, aki Thököly mozgalmának leverése után Eperjesen ütötte fel tanyáját. A Habsburgok szolgálatában álló tábornok kegyetlenkedéseivel és zsarolásaival gyűlöltté tette magát Magyarországon. Az amúgyis gyanakvó Lipót császárral elhitette, hogy széleskörű összeesküvést fedezett fel, s ennek kivizsgálására felállította a hírhedt eperjesi vértörvényszéket.

1687 márciusának végén német lovagok jelentek meg Palásthy Gábor házában, akik a gyanútlan házigazdát egy újabb lázadásban való részvétellel vádolták meg s ezért letartóztatták. Foglyukat előbb Bánkba, majd Eperjesre hurcolták. Caraffa a legválogatottabb kínzásokkal igyekezett a „vallomást” kicsikarni. Először lábkörmeibe patkószöveget veretett, végül a kínpadra húzatva, testének tüzes vassal való sütögetésével próbált hamis vallomásokot kicsikarni a szerencsétlen emberből.

1687. május 9-én Palásthy Gábort megkínzott társaival együtt a város piacterére vonszolták, ahol a felségárulás koholt vádjával kimondták rájuk a halálos ítéletet.

Az elítélteknek először levágták a jobb kezét, majd fejét vették, testét felnegyelték, s a jól látható patkószöges lábakkal együtt akasztófára szegezték, amelyet a Szepes felé vezető országúton állítottak fel, az arra járók döbbenetére.

Caraffa 300 polgárt vonatott kínpadra, 24 gazdag, vezető polgárt végeztetett ki.

Az eperjesi régi evangélikus kollégium nyugati falában 1908 óta kődombormű hirdeti az „eperjesi hóhér” magyar áldozatainak emlékét.

Palásthyak a színpadon

(A Magyar Színházi Lexikon alapján)

Palásthy Sándor

(Bp., 1877–?): színész, rendező, szíinigazgató. Iskoláit Kassán végezte. Először közigazgatási munkát vállalt, majd 1896-ban beiratkozott a színiiskolába, ahonnan *Evva* Lajos, a Népszínház ig.-ja három évre ösztöndíjasként szerződtette. Játszott a Magyar Színházban, a Kassai Nemzeti Színházban, majd 1900-ban ismét a Magyar Színházban. 1904-ben sikerrel szerepelt a Nemzeti Színház színpadán is. Egy ideig Nagyváradon főrendező volt, de hamarosan a Király Színház szerződtette. Utolsó hazai állomáshelye Sátoraljaújhely volt, ahol a színikerület ig.-jának nevezték ki. Az USA-ba történt kivándorlása után magyar vándorszínész-társulatot szervezett, a legkisebb magyarlakta településeket, bányászfalvakat is felkereste előadásaiival. Egyik előkészítője és létrehozója volt az Amerikai Magyar Színész Uniónak 1922-ben. Tehetségével, dinamikus egyéniségével az amerikai magyar színészet úttörői közé tartozott. Főbb szerepei: Villányi A.: *Királynőm, meghalok érted*; Hervé: *Lili*; Buday D.–Buttykay Á.: *Bohém élet*.

Palásthy Irén

(Bp., 1899. okt. 27.–USA, 1952 után): színésznő. Az Operaház balettnövendéke volt. 1918-ban a Víg, 1919–1920 között a Városi Színházban lépett fel. 1920-ban Hans *Bartsch*, amerikai színházi vállalkozó felesége lett, és külföldön tanult. 1924-ben a Renaissance Színházban, 1928-ben Bartsch társulatával a Király Színházban, 1933-ban az Andrássy úti Színházban vendégszerepelt. Ezután visszavonult. Később férjével az USA-ban élt. Bravúrosan táncolt, maga volt a

megelevenedett ritmus. Főbb szerepei: *Helén* (Schubert–Berté: Három a kislány); *Dorina* (Gilbert: Dorina és a véletlen).

Palásthy Bea

(Bp., 1963. ápr. 14.–): színésznő. 1985-ben végezte el a Színművészeti Akadémiát és a veszprémi Petőfi Színházba szerződött. 1988-tól a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház művésznője. Sokoldalú színész, de elsősorban naivaszerepekben arat sikert. Főbb szerepei: *Beatrice* (Goldoni: Két úr szolgája); *Célia* (Sh.: Ahogy tetszik); *Tóth Mancsi* (Szép E.: Lila ákác); *Sally Bowles* (Kander–Ebb: Kabaré); *Marcsa* (Szirmai A.: Mágnes Miska).

Helyreigazítás

Az előző 5 számban elő-elő fordult egy-egy hibás adat. Kérjük, az alábbi hibaigazítás alapján az előző számokban ezt kijavítani, hogy aki azokat majd kézbe veszi, csak jó adattal találkozhasson.

1. számban: 4. oldal 1. bekezdésben nem Balatoni, hanem *Balaton* Tibor a helyes név.

Ugyancsak a 4. oldal 3. bekezdésben nem Kőrösi, hanem *Kóródi* Sándor a helyes név. (Mindkét hibára a 2. számban már utaltunk.)

2. számban: 3. oldalon nem Kubinyi, hanem *Kubányi Lajos* a helyes név a *selmebányai* Múzeumban.

4. oldalon az Évfordulók, eseményekben nem Voith Klaudia, hanem *Foit Claudia* a helyes név. (Ez a 3. számban már helyesbítve volt.)

4. számban: 4. oldalon alulról a 2. bekezdésben nem Kubinyi, hanem *Kubányi Lajos* a helyes név.

5. számban: 12. oldalon: Palásthy Teréz születésnapja helyesen márc 12.

Emese 2005 március 3-án született.

Évfordulók, események

2005 szeptember 10-én elhunyt Imre Istvánné Palásthy Teréz. Ő volt minden idők leghosszabb időt megélt tagja a Palásthy családnak. 102. életévében érte a halál. Hamvai a budapesti Magyar Szentek templomának urnatemetőjében van elhelyezve.

Palásthy Imre és Szönyeg Bea 7. gyermeke Katalin 2006. április 5.-én megszületett.

*

Palásthy Joli és Balog József (Hatvan) 2005 aug. 6-án ünnepelték 50 éves házassági évfordulójukat. Ez alkalomból az újhatvani templomban házasságukat ismételten megáldatták. Gratulálunk!

**

Családi vállalkozásainkról a www.palasthybt.hu internetes oldalon lehet tájékozódni.

A kiadványt összeállította: Palásthy Lajos
Budapest, 1538. Pf. 519
E-mail cím: kisgrafika@freemail.hu
Tördelés és utómunkálatok: Palásthy Péter
Interneten: www.palasthy.hu
